

Estudis sobre Francesc Eiximenis

EDICIONS:

Regiment de la Cosa Pública. Text, introducció, notes i glossari pel P. DANIEL DE MOLINS DE REI, O. M. Cap. — *Els Nostres Clàssics* [Col·lecció A, vol. XIII]. Barcelona, 1927.

Reprodueix l'edició del *Regiment de la Cosa Pública*, feta a València, per Cristòfol Cofman, en 1499, i corregeix alguns passatges d'aquesta impressió en vista del *Dotzè del Crestià*. La introducció remarca amb justesa les característiques més importants de l'obra d'Eiximenis, vistes principalment, a través del *Regiment de la Cosa Pública*, i està exempta del to panegíric amb què massa sovint alguns parlen ara del nostre menoret. Les notes i el glossari estan bé. — Algunes faltes de puntuació, 23, 10: «bella, en torn e en gir enrevirada...». Cfr. 31, 10. 37, 10: «real, i en les lletres reals, com se nomena rei de València, que sobre lo dit vocable, qui...». 38, 2: «poder, de atendre a aquest alt ofici... elegits, treballar...». — Altres observacions sobre aquesta edició i la de *La Doctrina Compendiosa* seran fetes en donar compte de les recensions que s'han publicat sobre aquestes obres.

Doctrina Compendiosa. Text i anotació pel P. MARTÍ DE BARCELONA, O. M. Cap. — *Els Nostres Clàssics*. [Col·lecció A, vol. XXIV]. Barcelona, 1929.

Aquesta edició és feta a base del ms. 85 de Ripoll, avui a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (A). Han estat incorporades a aquest text algunes variants del ms. 79 de Sant Cugat (B), que avui també es troba a l'esmentat Arxiu, i del ms. 12 de la Biblioteca de Catalunya. — Per altres observacions, vegeu més avall.

Terç del Crestià. Vols. I i II. A cura dels PP. MARTÍ DE BARCELONA i NORBERT D'ORDAL, O. M. Cap. — Editorial Barcino, Barcelona, 1929-1930. (*Els Nostres Clàssics*. Col·lecció B [volums en quart], vols. 1 i 2).

Amb el *Terç del Crestià* l'Editorial Barcino ha començat una nova sèrie d'*Els Nostres Clàssics*, la col·lecció B, formada per volums en quart, dintre de la qual entraran les obres d'extensió considerable i les que només interessin un cercle reduït d'erudits.

El *Terç del Crestià* es compon de més de mil capítols, 227 dels quals entren en els dos primers volums de la present edició. Això fa calcular que l'edició completa d'aquesta obra comprendrà uns nou o deu volums, xifra que dona idea de la magnitud de l'esforç realitzat per l'Editorial Barcino i pels Caputxins de Sarrià.

En el sistema de publicació, la sèrie B no es diferencia gaire de l'altra: introducció al començament, breu, però completa, bibliografia acurada i anotació al final. El sistema de transcripció és el mateix que es segueix en la sèrie en dotzau.

Pel que fa concretament als volums del *Terç*, els editors ens diuen que han seguit el ms. A (manuscrit 21-1-3 de la Universitat de Barcelona), acabat en 13 de juny del 1389, i, per tant, posterior només de cinc anys a l'autògraf de l'autor. «En poquíssims indrets, que ja indicarem, — afegeixen els editors — hem preferit les lliçons del ms. de la Biblioteca de Catalunya (B), fidel transcripció del text universitari».

No pretenem, ara, de fer una crítica a fons de l'edició preparada pels cultes i actius caputxins PP. M. de Barcelona i N. d'Ordal, tractant-se, com en el cas present, d'una obra en curs de publicació. Se'ns permetrà, però, de fer algunes remarques, que tal vegada puguin servir per al millorament de volums successius. Per tal que les nostres observacions reposin damunt d'una base sòlida, les fonamentem en els caps. XXXIX, XL, LVII i LXXV, que hem confrontat sencers amb els manuscrits utilitzats en la present edició, i en els caps. LXXVIII-CXXXIX, que parlen de la malícia, i al nostre entendre són els de més interès literari entre tots els que hi ha en els dos volums. D'aquests darrers capítols, solament hem confrontat amb els manuscrits alguns passatges que ens han semblat dubtosos.

El motiu que ens ha impulsat a fer les confrontacions susdites, fou l'anomalia que en la present transcripció dels Caputxins trobarem en l'ús dels pronoms *qui* i *que*. L'ús indistint d'aquestes formes per al subjecte, quan aquest era un relatiu substantiu, ens semblà quelcom d'impossible. Vistos els manuscrits, però, la cosa s'aclarí: els transcriptors resolgueren sempre l'abreviatura q,

equivalent a *quí*, per *que*. Els manuscrits, doncs, gramaticalment eren correctes. Després d'això hem fet una estadística completa de l'ús d'aquestes formes en els quatre primers capítols més amunt enumerats i ens ha donat els següents resultats: per al relatiu subjecte, Eiximenis usa sempre *quí*. L'abreviatura d'aquesta forma ha estat mal transcrita en els següents passatges de l'edició: 126,31; 128,5; 128,11; 128,13; 128,15; 130,11; 130,12; 130,18; 130,22; 131,6; 131,18; 165,23; 165,27; 166,1; 166,5; 166,7; 166,9; 166,14; 166,18; 166,21; 166,22; 216,15; 217,21; 218,2; 218,9 («*quí* saben que son,»); 218,10; 218,15; 218,21; 218,22; 219,1; 219,18, etc. El ms. B només es diferencia d'A en tres d'aquests passatges: 130,11; 218,2 i 218 15.

Aquest manuscrit abrevia sempre el relatiu *quí* d'aquesta manera: *q*.

Els esmentats capítols ofereixen els següents casos de mala transcripció de *quí* substantiu: 129,12 («Cert, *quí* açò pensa.. »); 131,11 («ne'm sé *quí* diu mal de mi...»); 217,3 («Per tal diu que fa gran follia *quí* a guat demana peis» (ms.: «peix»).

En dos casos la mala transcripció de *quí* altera el sentit de la frase: 218,13. Diu l'edició: «E vet lo regiment del món a *què* és vengut...». Cal que digui: «a *quí* és vengut,» referint-se als consellers corruptibles. 218,23. La correcció del pronom obliga a puntuar la frase d'aquesta manera: «Cert, los dits senyors són a Déu fort colpables, e deuen haver vergonya e gran paor del seu juhy *quí* en tan grans e perilloses affers, com són regiment de ànimes, vullen haver tostemp per consellers...». En aquests indrets també coincideixen els dos manuscrits.

Tenim anotats altres passatges del *Terc* en els quals la forma del relatiu ha estat mal transcrita, i que ens abstenim de reproduir per no estendre'ns massa. De totes maneres, creiem del més gran interès de cridar l'atenció dels editors sobre aquesta anomalia, per tal que sigui evitada en els volums successius, i en la fe d'errades del final de l'obra siguin corregits els nombrosos passatges on s'ha comès aquesta falta.

Deixant de banda aquesta defectuosa transcripció devem dir que la còpia dels Caputxins ens ha semblat força escrupulosa. Tal vegada fóra convenient de tenir el ms. B més a la vista, per tal de corregir alguns errors d'A, com en aquests indrets: 243,17: «per tal quant aquestes percussions *posaren* ab gran paciència...». B: «*pasaren*». 255,26: «e tota legea e peccat que vinga dins a la pensa *tro* aquí son loch...». B: «*troba*». 257,8: «Aytal veu, encara, com la ànima humana per aquesta matexa malícia ha que fuig tota persecució vergonya, en minva que li sia proposada...». Acceptem la lliçó de B i puntuem així: «Aytal veu, encara, c. l. a. humana, per a. m. malícia, ha q. f. t. persecució, vergonya e minva...». 285,10: «no duptarien de fer qualsevol e'l mon». B: «qualsevol *cosa* e'l mon» («*cosa*» ha estat escrit al marge). 288,12: «Car cové que l'om que mal viu... cruel sentència *los* fira...». B: «*lo* f.».

En alguns indrets creiem que fóra interessant de conèixer les lliçons d'altres manuscrits, ultra A i B, com en aquests passatges: 166,23: «envergonyints». 219,15: «on l'om». 236,25: «bé, obrant». 250,14: «serien». 251,29 i 296,31: «la pus». 261,26: «d'arrí avant». 289,27: «ta mal». 301,19: «malícia pagesívol». 309,1: «amvides acompanyar». 307,20-21: «los pus... que homens».

Els següents passatges són correctes en els manuscrits i incorrectes en l'edició: 165,22: «altres». Mss.: «altra». 166,7: «axí aquests». Mss.: «aquests axi». 216,30: «que». Mss.: «que'u». 217,16: «matexos». Mss.: «matxs». Hauríem preferit la forma «matexes», que és l'habitual en Eiximenis. 219,4: «preu». Mss.: «prou» (A: «*pu*»). 219,11: «Aproven-ho». Mss.: «E proven-ho». 232,26: «veem». Mss.: «veē». Ens sembla que pel context hauria estat preferible transcriure: «veén». 238,30: «axí qui'ns». Mss.: «axí que'ns». 239,1: «aquest». Mss.: «aquesta». 246,2: «per naffra que és». Mss.: «per sa n. qui e.» 254,25-26: «e nós per la nostra gran malícia lexan-nos, nós per los dits enemichs tot dia vençrem...». Mss.: «e nos, p. l. n. g. m. lexi-am-nos nós (A: «*lexā nos nós*», B: «*lexam-nos p.*») per l. d. e. t. d. vençre...». 261,7: «en solament». Manuscrits: «an s.». 306,15: «ha». Mss.: «han». Vol. II. 9,23: «devia». Mss.: «deuria». 14,28: «mal». Manuscrits: «mals». 46,11: «hon». Mss.: «hom» («*hō*»). 52,31: «contratassen». Mss.: «contractassen». Cfr. a més 53,31 i 54,6. 54,25. «inpugna». Mss.: «impugnen». Algunes d'aquestes incorreccions són evidentment errades d'impremta.

En la puntuació proposem aquestes modificacions: 126,31: «ignorància pena». 130,24: «què s'i ha». 236,27: «donchs, que per açò, lexes de treballar per lo loch on tostemp has a estar, oradura...». 237,4: «fi, que...». 241,29: «tribulació..., peccat...». 247,32: «enduex en». 248,6: «contén,... sia,...». 254,32-33: «Item conex aytal ànima,... il·luminada, ço diu aquest Ubertí, que la...». Cfr. 255,33, 256,2: «punyal, que...». 256,8: «tornar, inspirant e...». 263,17: «orats, e a més que orats...». 273,14: «o ca.». 297,29: «Dix la fembra hoc haver en tanta còpia, »que yo...». Hi ha ací canvi de discurs indirecte a directe. 307,5: «és jamés...». Vol. II. 11,26: «Sus, sus, donchs,

d'aquí a mal guany, et. e. v. loch!». 13,22: «phisonomia, açò...». 14,16: «col·locat apres lo peccat,...».

Quant a transcripció farem observar, només, que, segons ens diu la introducció, ha estat usat «el punt volat per a designar la presència de dos mots units i que hom deu separar». No comprem, doncs, perquè ha estat exceptuada d'aquesta regla la contracció de preposició i article, la qual ha estat puntuada segons el sistema ortogràfic vigent.

En fer aquestes observacions, de cap manera hem volgut rebaixar el mèrit de la tasca conjuntament empresa per l'Editorial Barcino i els Caputxins de Sarrià. La Col·lecció B d'*Els Nostres Clàssics* constitueix un dels esforços culturals més reeixits, entre els empresos aquests darrers anys. Es tracta, a més, d'un esforç particular, que no estalvia sacrificis per considerables que siguin. Això crea el deure a tothom d'ajudar desinteressadament aquesta empresa, que en cas d'arribar al seu terme, restarà com un dels monuments més duradors de l'actual erudició catalana.

ESTUDIS:

MARTÍ DE BARCELONA, O. M. C.: *Fra Francesc Eiximenis, O. M. (1340?-1469?)*. — *Estudis Franciscans*, vol. 40, 1928, pàgs. 437-500.

Aquest estudi es compon de tres parts principals: biografia d'Eiximenis, notícia dels seus escrits i judici de la seva personalitat literària. La segona part, dedicada a l'estudi de les obres d'Eiximenis, es divideix en quatre seccions: obres autèntiques, dubtoses, perdudes i espúries. Entre les obres dubtoses figura la *Doctrina Compendiosa* i entre les espúries el *De triplici statu mundi*. Posteriorment, en l'edició de la *Doctrina Compendiosa*, el P. Martí acceptà, encara que amb alguna reserva, la paternitat d'Eiximenis per a aquesta obra, fet que ha estat demostrat, també, pel P. Ivars, en una recensió publicada a *Archivo Ibero-Americano*, i per una altra recensió nostra en *Estudis Universitaris Catalans*.

Sobre l'autenticitat de *De triplici statu mundi*, les opinions són més dividides. Contra el parer del P. Martí hi ha el del P. Ivars, en el lloc esmentat, que afirma que aquesta obra pertany realment a Eiximenis. El P. Pou, en la reedició de la seva sèrie d'articles *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes*, diu: «Si el còdice que contiene la obra *De triplici statu mundi* no fuese tan antiguo y no indicase tan abiertamente quién es su autor, nos pronunciaríamos resueltamente contra su autenticidad.». I afegeix en una nota: «Así lo hace el P. Martín de Barcelona... Quizás nuevos estudios le den la razón; por de pronto queda poco firme la autenticidad de dicho manuscrito».

Realment, fóra del major interès que el P. Ivars complís ben aviat la promesa que té feta de publicar sencer el *De triplici statu mundi*. El seu contingut, que és la defensa del papa Urbà VI, en front del papa avinyonès, està tan en contradicció amb la conducta d'Eiximenis, que bé podem dir que l'autenticitat d'aquest opuscle planteja el problema més difícil que existeix en torn de la persona del nostre escriptor.

Algun altre punt discutible es pot assenyalar en l'excel·lent estudi del P. Martí. Remetem per a això a la nostra recensió ja esmentada, i a la del P. Ivars, de les quals donarem compte tot seguit.

IVARS, Andreu: Recensió sobre FRANCESC EIXIMENIS, *Contes i Faules*. Text, introducció, notes i glossari de MARÇAL OLIVAR. Barcelona, 1925. (*Els Nostres Clàssics*, vol. VI). — *Archivo Ibero-Americano*, XXVIII, 1927, pàgs. 281-283.

Posem entre els estudis sobre Eiximenis aquesta i altres recensions sobre edicions eiximenianes, perquè les dites recensions interessin no solament per les observacions que fan al text sinó també per les notícies que donen sobre la personalitat i l'obra del nostre autor.

En la recensió de *Contes i Faules*, el P. Ivars completa la bibliografia d'alguns contes i assenjala com a possible font de l'*Exemple de la simia i la dona pintada*, el conte *De crinibus aliorum non portandis* de fr. Servasanto de Faenza. El P. Ivars confirma, també, amb raons històriques, el nom de Francesc de Vinatea, que duu el protagonista del conte *De l'enfortiment que ensenyaren els ciutadans de València davant del rei n'Anfós*.

En aquesta recensió el P. Ivars assenjala algunes omissions de detall del pròleg i notes de Marçal Olivari, i qualifica aquest treball, especialment la introducció, de poc original. ¿Caldrà dir, però, que el P. Ivars no ha reparat en altres qualitats de l'obra del Sr. Olivari, com la justesa del pròleg, que és sens dubte el millor que fins avui s'ha escrit sobre Eiximenis?

IVARS, Andreu: Recensió sobre FRANCESC EIXIMENIS, *Regiment de la cosa Pública*. Text, introducció, notes i glossari pel P. DANIEL DE MOLINS DE REI, O. M. Cap. — Barcelona, 1927. (*Els Nostres Clàssics*, vol. XIII). — *Archivo Ibero-Americano*, XXIX, 1928, pàgines 386-389.

Completa i rectifica la bibliografia del *Regiment* donada pel P. Daniel i fa remarcar algunes errades d'aquesta edició. Diu que en ella haurien degut incorporar-se més variants del *Dotzè*, i en cita tres de molt interessants. També demostra la influència que ha exercit l'epístola dedicatòria del *Regiment* sobre escriptors de coses de València, com F. Diago, G. Escolano i Alfonso Proaza.

SOLDEVILA, Ferran: Recensió sobre FRANCESC EIXIMENIS, *Regiment de la cosa Pública*. — *Revista de Catalunya*, VII (1927), pàgs. 406-409.

Té un caràcter de divulgació, però dóna bona idea del què és el *Regiment* i d'algunes de les principals qualitats d'Eiximenis.

IVARS, Andreu: Recensió sobre P. MARTÍ DE BARCELONA, *Fra Francesc Eiximenis* (veg. més amunt). — *Archivo Ibero-Americano*, XXXII (1929), pàgs. 276-278.

BOHIGAS, P.: Recensió sobre la mateixa obra, en *Estudis Universitaris Catalans*, XIV (1929), pàgines 368-370.

Una i altra recensió discrepen del P. Martí en la data que aquest assigna a la *Vida de Jesucrist*, que hom deu situar vers 1404. El P. Ivars, a més, manté la data de 1409 per a la mort d'Eiximenis, i així com considera autèntic el tractat *De triplici statu mundi*, dóna com espuri el *Tractat de la Concepció de la Verge*, que el P. Martí posa entre les obres dubtoses.

IVARS, Andreu: Recensió sobre la *Doctrina Compendiosa* (vegeu més amunt). — *Archivo Ibero-Americano*, XXXII (1929), pàgs. 278-281.

BOHIGAS, P.: Recensió sobre la mateixa obra, en *Estudis Universitaris Catalans*, XIV (1929), pàgines 371-375.

Una i altra recensió concedeixen a Eiximenis la paternitat de la *Doctrina Compendiosa*. Nosaltres provem aquest fet amb arguments intrínsecs y extrínsecs. El P. Ivars compara un passatge del *Regiment de la Cosa Pública* amb un altre de la *Doctrina Compendiosa* per a demostrar que una i altra obra són del mateix autor.

El P. Ivars, així mateix, dóna algunes variants del ms. 10265 de la Biblioteca Nacional de Madrid, per demostrar que aquest és millor que els còdexs barcelonins utilitzats pel P. Martí, i suggereix com a possible data de composició de la *Doctrina Compendiosa* l'any 1395.

Farem remarcar, finalment, una observació que el P. Ivars ha fet repetidament als glossaris de textos publicats per *Els Nostres Clàssics*. Segons ell, s'inclouen en dits glossaris, considerant-les com arcaïques, paraules que avui són vives a València. Sobre això, cal que l'eruditíssim P. Ivars tingui en compte que la base del català literari actual no ha estat la varietat valenciana, sinó el català oriental, i que mots antics, que només són específics dels parlars valencians moderns, mentre no penetrin en la llengua literària comuna, deuen ésser considerats com arcaïsmes. Aquest criteri sobre l'arcaïsmes és unànimement aplicat pels filòlegs de tot arreu.

BOHIGAS, Pere: *Prediccions i profecies en les obres de fra Francesc Eiximenis*. — *Franciscàlia*. Barcelona, Editorial Franciscana, 1928.

Exposició de les idees d'Eiximenis sobre visions i profecies a través de tota la seva obra. En aquest estudi ha estat pres en consideració el *De triplici statu mundi*. En canvi manquen uns capítols del *Segon del Crestià*, que parlen extensament de pseudo profetes i visionaris.

En parlar-se del *Dotzè del Crestià*, es fa observar la discrepància de data que hi ha entre els capítols 466 i 469 d'aquesta obra. Això porta a creure que els capítols 467-473 del *Dotzè* foren afegits en 1391, potser a conseqüència de la repulsa del rei Joan, que Eiximenis rebé per una profecia que li era atribuïda.

BOHIGAS, Pere: *Idees de fra Francesc Eiximenis sobre la cultura antiga.* — *Miscel·lània Crexells.* Barcelona 1929. (*Publicacions de la Fundació Bernat Metge*, I.)

Eiximenis exposa les seves idees sobre la cultura pagana en els caps. 30-33 del *Primer del Crestià*. Les fonts principals d'aquest capítol són el *Decret* de Gracià, distinció 37, i el capítol 28 del *De institutione divinarum litterarum* de Cassiodor.

POU I MARTÍ, Josep: *Visionarios, beguinos y fraticelos catalanes.* (*Siglos XIII-XIV.*) Vic, Editorial Seràfica, 1930.

L'autor reedita la sèrie d'articles publicats a *Archivo Ibero-Americano* sota aquest mateix títol. El capítol XI és dedicat a Eiximenis. En reunir en un volum aquests articles, el P. Pou hi ha fet petits retocs, ja sigui per completar-ne la bibliografia o per precisar millor el seu pensament.

P. NORBERT D'ORDAL: *El Príncep segons Eiximenis.* — *Miscel·lània Patxot. Estudis de Dret Públic.* Barcelona, Llibreria Verdaguier, 1931.

Recull de nombrosos textos d'Eiximenis, extrets del *Dotzè del Crestià*, que parlen de l'origen de l'autoritat, de la persona del Príncep, i de les relacions d'aquest amb el poble. No s'estudien les fonts d'aquests passatges. — P. BOHIGAS.

El repertori de manuscrits catalans

Dins la revista dels *Estudis Universitaris Catalans*, vol. XI, 1926, pàgs. 121-130, Pere Bohigas ens donava compte d'aquesta gran obra, impulsada per la generositat del senyor Rafael Patxot i Jubert, a qui tantes belles realitzacions deu ja la cultura catalana.

L'objecte d'aquest repertori, diu Bohigas, «és arribar a l'inventari complet dels manuscrits catalans o d'autor català, i per extensió dels que han estat transcrits a Catalunya, i d'aquells que des de molt antic es trobaven en les nostres velles biblioteques. No podíem deixar de banda aquests darrers, car llur contingut és part integral de la nostra civilització. El nostre repertori arribarà fins a la fi del segle XVIII, però el més important d'ell ho seran els materials anteriors al segle XVII. En aquesta època la impremta, i sobretot la decadència, que tara el nostre país en tots els ordres de la seva vida, disminueixen considerablement l'interès literari dels manuscrits que van compilant-se. Solament la cultura llatina, a l'impuls del Renaixement clàssic, pot tenir encara alguna importància, per bé que mai portà embranzida, com n'hauria dut si Catalunya s'hagués trobat en la seva normal expansió. Els fons català i llatí són, ara com ara, els que d'una manera especial entren en el nostre treball. Per tal com aquest té per principal objecte recollir i ordenar materials per l'estudi de la cultura i de la literatura catalanes anteriors a la seva decadència, podem excloure d'ells els manuscrits en llengües modernes — llevat dels catalans — posteriors al segle XVI. No crec que aquest criteri pugui perjudicar gens la nostra visió de conjunt, en l'essencial de la cultura catalana. Quant a la cultura oriental, que en el nostre territori s'ha servit en part de l'hebreu, la deixem pels especialistes d'aquesta branca. De totes maneres una part d'aquesta cultura també la trobarem en obres catalanes i llatines».

Després d'aquesta exposició de l'extensió del *Repertori*, Bohigas indica el pla de la seva realització i com són organitzats els materials ja arreglats. Acaba amb una breu descripció dels manuscrits 105, 516, 725, 809, 901, 972, 8306 i 8307 de la Biblioteca de l'Arsenal, i alguns de les Biblioteques Mazarine i de Santa Genoveva.

Una extensa ressenya dels manuscrits anotats i estudiats per Bohigas a les biblioteques angleses ocupa les pàgines 411-457 del vol. XII (1927) dels *Estudis Universitaris Catalans*. Els fons explorats són els d'Oxford, Cambridge i el *British Museum*. A remarcar, en la *Bodleian Library* d'Oxford: un llibre d'oracions hebrees amb traducció catalana interliniar, del segle XVI (*manuscrit Bodl. 9*); un portolà de Bartomeu Olives de Mallorca, de 1559 (*ms. Canon. ital. 143*), i un altre del segle XVI anònim (*ms. Rawl. B. 256*); el *Llibre de Sidrac*, el *Secret dels Secrets*, i el *Llibre del Gentil i dels tres Savis* de Lull, del segle XIV (*ms. Canon. ital. 147*); un llibre d'hores, del segle XIV (*ms. Canon. liturg. 251*); *El nou testament de nostre señor Jesus Christ traduït del grek en llengua menorquina*, del segle XVII (*ms. Rawl. A. 421*), i unes ordinacions de la *Confraria de Clergues de València* (*ms. Span. c. 13*), tots ells de procedència catalana.